

LBRIS

We know
books

Constantin Cubleşan
Eminescologul – 85

Casa Cărții de Știință
Cluj-Napoca, 2024

DIMENSIUNEA CENTRALĂ A PERSONALITĂȚII LUI CONSTANTIN CUBLEȘAN

Ajuns la vârsta cea împlinitoare de ființă (n. 16 mai 1939, Cluj), Constantin Cubleșan este una dintre cele mai complexe personalități literare și culturale ale Ardealului de astăzi: prozator, dramaturg, poet, eminescolog, critic și istoric literar, jurnalist, cu o operă impresionantă, care numără peste 80 de volume.

O devoțiune aparte a operei sale o constituie eminescologia, concretizată într-o infatigabilă exegeză a exegezei marelui poet, dar și în interpretări proprii: *Eminescu în conștiința criticii* (1994), *Eminescu în perspectivă critică* (1997), *Eminescu în orizontul criticii* (2000), *Eminescu în oglinzile criticii* (2001), *Eminescu în universalitate* (2002), *Eminescu în reprezentări critice* (2003), *Eminescu în privirile criticii* (2005), *Eminescu în comentarii critice* (2008), *Eminescu în exegeze critice* (2014), *Eminescu în reflexii critice* (2017), la care se adaugă cercetările proprii, privind creația poetului național, incluse în volumele: *Luceafărul și alte comentarii eminesciene* (1998), *Cezara* (2002), *Ciclul schillerian* (2006), *Mihai Eminescu. Lecturi analitice* (2018).

Așadar, un record de cărți în cultura noastră, care fac din Constantin Cubleșan cel mai productiv eminescolog, dar în niciun caz unul prolix, fiindcă istoria exegezei eminesciene pe care o întreprinde, continuatoare a eforturilor altui clujean, D. Popovici, se remarcă prin dreaptă cumpănă, prin economie de mijloace stilistice și limpiditate axiologică. Aproape nimic din ce s-a publicat despre Eminescu, în ultimele trei decenii, n-a scăpat ochiului supraveghetor al lui Constantin Cubleșan.

Și se cuvine să știm că, după 1989, în plină campanie de „demitizare”, de „despărțire de Eminescu”, s-au scris mai multe cărți despre fenomenul eminescian decât în toată istoria eminescologiei interbelice și din perioada comunistă, ca reacție la diversele desanturi ale detractorilor autohtoni și de aiurea. Evident, nu toate cărțile închinat poetului sunt de valoare, Constantin Cubleșan fiind mereu atent la ierarhiile de ordin axiologic, dar, în același timp, fenomenul se arată unic în cultura contemporană, atestând forța vitală a operei lui Eminescu, comparabilă cu a titanilor literaturii universale. Nu întâmplător, cercetătoarea Ilina Gregori și-a intitulat una dintre cărți *Știm noi cine a fost Eminescu? Fapte, enigme, ipoteze* (2008). În notele care urmează, voi face referire, îndeobște, la cea mai recentă carte a autorului, *Eminescu. Lecturi analitice* (2018).

Volumul cuprinde șapte studii și două interviuri: *Contemporanul nostru*, *Debutul cernăuțean*, „*La mormântul lui Aron Pumnul*”, *Recitind poezia Din străinătate*, *Portret de tinerețe*, *Complexul „Grama” și complexul „Dilema”* (interviu de Mihai Cimpoi), *Publicistul. Început de an 1882*, „*Eminescu a fost un om incomod*” (interviu de Mircea Stăncel), *Ciclul schillerian* (acesta din urmă, variantă revăzută a textului din 2006).

Studiul introductiv este o sinteză a prefețelor la cărțile de exegeză a eminescologiei, lămuritoare pentru evoluția cercetărilor analizate între 1994-2017 și care argumentează contemporaneitatea poetului, având ca model mai vechea carte a lui Jan Kott, *Shakespeare, contemporanul nostru* (1965, versiune românească în 1969), carte care i-a adus Premiul Herder. Sintagma este cu atât mai potrivită pentru Eminescu, cu cât poetul nostru a avut o imensă prețuire pentru „divinul brit”, „geniala acvilă a nordului”, cum l-a numit autorul *Luceafărului* pe scriitorul englez, considerat de celebrul critic american, Harold Bloom, centrul iradiant al canonului literar occidental. Nu altfel l-a receptat Eminescu pe Shakespeare.

Contemporaneitatea eminesciană este dovedită, apreciază Constantin Cubleșan (în 1994), și prin aceea că „Fiecare nou explorator, fiecare nouă generație de exploratori câtă a aduce cu sine propunerea unei priviri mai proaspete, nevoia unor alte unghiuri de perspectivă, inedită”. Recurgând la o metaforă industrială, grosieră, în felul ei, criticul amintește de argumentul unui scriitor de la o întrunire culturală, anterioară anului 1989, că, în vreme ce „cutare sau cutare combinat industrial se uzează fizic și moral după o vreme, uzina Eminescu rămâne mereu activă și neofilită de trecerea timpului”. Era și o acuză indirectă pentru ținerea la index a volumului X din seria de *Opere*. În 1997, domnul Cubleșan remarca actualitatea lui Eminescu printr-o statistică: în numai trei ani de la publicarea volumului *Eminescu în conștiința criticii*, s-au publicat nu mai puțin de 50 de cărți eminescologice și de ediții ale operei! Evident, în fața unei asemenea ascensiuni publice, s-au declanșat încercările de demolare a „mitului” Eminescu, de contestare „dilematică” a condiției de scriitor și de poet național, ca pe vremea internaționalismului proletar. Și asta în numele intrării/ integrării în Europa, în raport cu care Eminescu ar fi o piedică insurmontabilă. „Numai că aderarea la o Europă fără granițe și egală pentru toată lumea – replică imediat Constantin Cubleșan – nu înseamnă nicidecum a renunța la ceea ce ne reprezintă pe noi ca identitate națională. Ba, sunt convins, cei ce vor veni la această masă comună cu bogăție mai mare de valori spirituale și materiale vor fi priviți cu alți ochi decât cei ce vor veni cu mâna goală, bravând în cavaleri ce s-au dezis de trecut pentru a primi cât mai puri, cât mai puțin îngreunați de veșmintele vechii lor apartenențe, investitura unor noi competențe”. „Avem valori de prim rang în cultura universală”, adaugă exegetul, „Iar Eminescu este piatra nestemată pe care n-avem nevoie s-o nesocotim”. Celor care nu mai obolesc să-l eticheteze pe Eminescu, în fel și chip, reacționar, paseist, antidemocrat, xenofob, antisemit etc.,

criticul le răspunde că e nevoie de judecăți lucide și nepărtinitoare, așa cum o fac mulți analiști cuprinși în volumele sale.

Într-o viziune dialectică ad-hoc, Constantin Cubleșan surprinde transfigurarea hegeliană a negativului în pozitiv: „La urma urmelor, atacul la baionetă de la *Dilema* a fost un factor pozitiv în privința fenomenului Eminescu. S-a întâmplat un lucru cât se poate de firesc. Organismul conștiinței naționale, al spiritualității românești, simțindu-se virusat, și-a luat măsuri de apărare”. Reacția care a urmat este, în același timp, surprinzător de concordantă cu teoria eminesciană asupra pozitivității spiritului reacționar, cu care el s-a apărat împotriva celor care-l etichetau ca „reacționar”: „Maniera noastră de-a vedea e pe deplin modernă: pentru noi statul e un obiect al naturii care trebuie studiat în mod individual, cu istoria, cu obiceiurile, cu rasa, cu natura teritoriului său, toate acestea deosebite și neatârând câtuși de puțin de la liberul arbitru al indivizilor din cari, într-un moment dat, se compune societatea. De aceea, dacă *tendențele și ideile noastre se pot numi reacționare* (s. n.), epitet cu care ne gratifică adversarii noștri, această reacțiune noi n-o admitem decât în înțelesul pe care i-l dă fiziologia, reacțiunea unui corp capabil de a redeveni sănătos contra influențelor stricacioase a elementelor străine introduse înlăuntrul său”. O asemenea reacție a eminescologiei s-a declanșat în urma atacurilor celor care și-au publicat ineptiile maladive în nr. 265/1998 al *Dilemei*. Constantin Cubleșan analizează „cazul *Dilema*” într-un capitol aparte: *Complexul „Grama” și complexul „Dilema”*, remarcând că antieminescianismul are rădăcini mai vechi în cultura noastră. Așa se face că, acum, bilanțul lucrărilor de eminescologie este impresionant: în zece-unsprezece ani (1990-2000), biblioteca eminesciană s-a îmbogățit cu 150 de cărți noi, Constantin Cubleșan reușind să scrie despre cvasimajoritatea lor. Stimulul esențial al revizuirilor critice, observă criticul, a venit de la

realizarea ediției naționale, în șaisprezece volume, a operei, ediție începută, în 1939, de către Perpessicius și încheiată de echipa lui Dimitrie Vatamaniuc. Asemenea edificiu, realizat îndelung, trebuie să fie sprijinit de fondarea unui Institut Eminescu, „deziderat vechi, pornind de la înființarea unei Catedre, a unei Biblioteci, a unui Centru de documentare ș.a.m.d”, ca în marile culturi europene care-și cinstesc scriitorii naționali. Constantin Cubleșan vede o triadă a europenismului nostru în Eminescu, Brâncuși, Enescu. În ciuda acestui fapt, după douăzeci de ani de receptare a eminescologiei (2008), constată că aversiunea față de Eminescu, fie ea și minoritară, încă nu s-a stins: „De ce îl urăsc atât de mult unii dintre contemporanii noștri pe acest scriitor care s-a născut și a trecut la cele veșnice în secolul al XIX-lea? Spun: urăsc, pentru că ce altceva poate să însemne acel îndemn, atât de categoric și imperativ: să ne despărțim de Eminescu? Pe cei contemporani lui i-am înțeles întrucâtva, ca oameni care se incomodează unii pe alții, prin prezența lor fizică. Și nu numai”. Prin asemenea invidie pot fi înțeleși, de pildă, Al. Grama și Dimitrie Petrino, ca situații de felul celei a lui Salieri față de Mozart. Grama, care nu era lipsit de intelectualitate și care scria și el versuri, s-a pomenit, la Blaj, cu Eminescu, care i-a întunecat brusc prestigiul de poet, „aruncându-l tacit” „într-un total anonim”. „Coșmarul” s-a perpetuat la reîntâlnirea, ca studenți, la Viena. Petrino nu l-a putut ierta pe Eminescu pentru afrontul la adresa broșurii sale, prin care îl sfida pe Aron Pumnul; în schimb, Eminescu a fost dispus să-i recunoască, la moarte, bruma de talent. Cât privește aversiunea unei personalități puternice, ca Macedonski, cauza era dublată de gazetăria eminesciană, jurnalistul de la *Timpu* necruțându-i derapajele morale din activitatea publică, cele mai grave fiind din vremea când era demnitar al statului în Dobrogea, recent integrată în România. Atunci, contemporanii noștri ce motivație mai pot avea? „Prezența fizică a lui Eminescu nu-i mai poate incomoda pe scriitorii noștri de azi. Dar prezența

postumă a operei sale?!... Ce-i face pe mai tinerii sau mai puțin tinerii noștri contemporani să dorească atât de mult scoaterea lui Eminescu de pe poziția pe care o ocupă, din conștiința publică?!... Gloria?!... Dar, pentru numele lui Dumnezeu, nimeni nu-i împiedică să se ridice pe cotele cele mai de vârf ale edificiului literaturii (culturii, spiritualității) noastre de azi, ca și dintotdeauna. T.S. Eliot avea perfectă dreptate când spunea că nimeni nu ocupă locul nimănu în această îndeletnicire a scrisului, iar „în Parnasul românesc – vorba lui Iosif Vulcan – e loc din belșug, pentru toată lumea”. Problema e că toate marile noastre personalități de după Eminescu, nu numai că nu au fost „incomodate” de prestigiul poetului, dar s-au recunoscut ca descendenți din eminescianism. Constatarea este valabilă și pentru cei mai puțin mari. Deci nu competitivitatea valorică este hiba, deși dilematicii au invocat-o, scornind și nulitatea valorică a poetului, aidoma studentei de la Fizică aflată în dispută, pe o anumită temă, cu o colegă și care, nemaivând argumente, a izbucnit în plâns, zicând disperată: „Așa-mi trebuie mie, dacă stau de vorbă cu o tuberculoasă!” (Mihai Ralea, *Valori*, 1935). Ralea vedea aici lipsa de inteligență, reperabilă prin confuzia punctelor de vedere. Identificarea lui Eminescu cu „tuberculosul” de serviciu, să explice fenomenul semnalat de Constantin Cubleșan? Cu siguranță, atare maladie a spiritului poate fi luată în considerație, numai că, observă criticul, între contestatarii lui Eminescu nu toți suferă de lipsă de inteligență. Așadar, trebuie să fie la mijloc și o altă cauză. Iată pe cea identificată de Constantin Cubleșan: „*Vor unii, cu tot dinadinsul, să nu-l mai considere pe Eminescu drept poet național, pentru simplul și îndreptățitul lor temei că nu se regăsesc (recunosc) în el, în opera lui?!... Foarte bine. N-au decât să pledeze în această cauză. Democrația actuală dă drepturi de exprimare tuturor formațiunilor minoritare. Numai că aceeași democrație consfințește și drepturile majoritarilor. Într-o atare situație, de ce o majoritate, care prețuiește opera lui Eminescu,*

trebuie să accepte gusturile, preferințele, grila valorică a unora, mai puțini la număr, dar mai insistent guralivi?!...”.

Iată întrebarea-cheie care intră în joc și care duce la răspunsuri deosebit de complicate. Este vorba aici de vechea poveste, când o minoritate vrea să se substituie majorității și s-o domine până la neantizare. Noi, românii, avem mărturii istorice grave: în primul rând, experimentul Basarabia, în care o minoritate etnică și lingvistică a răsturnat în favoarea ei raportul dintre autohtoni și periferici, ca să folosească terminologia lui Neagu Djuvara, din teza lui de doctorat (1975), premiată de Academia Franceză. Românii dintre Prut și Nistru au fost transformați în altă etnie, vorbind o altă limbă, cea „moldovenească”-rusească, încât, la un recensământ recent, doar 2% dintre basarabeni s-au mai declarat români. Spune altceva Eminescu în *Doină?*: „Și străinul te tot paște/ De nu te mai poți cunoaște.” Or, ocupantul rus și sovietic a avut grijă să scoată din memoria colectivă (*damnatio memoriae*) a basarabenilor tocmai pe Eminescu. Se va spune că este o diferență enormă între minoritatea intelectualilor de azi care vor să scape de Eminescu și cea din Basarabia, care l-a alungat pe Eminescu din școală, odată cu limba română. Fals. În clipa când s-a declanșat scandalul *Dilema*, s-a trecut imediat la epurarea directorului din Ministerul Învățământului care a ținut să declare public că blasfemiile de felul celor din textele dilematicilor nu vor avea ce căuta în școală. Or, tocmai următorul pas era vizat pentru învățământul preuniversitar: transformarea lui Eminescu într-un scriitor oarecare, istoricizat, sub pretextul că elevii nu-l mai vor, că îi torturează etc. Apoi, numele lui Eminescu a fost eliminat din titulatura olimpiadei de limbă și literatură română! S-a contat de pe o contaminare mimetică a tinerelor generații în repulsia față de Eminescu. Dar arhaitatea eminesciană s-a dovedit extrem de puternică, răsturnând toate calculele, prin declanșarea reacției antimaladive, preconizate chiar de jurnalistul de la *Timpul*. Geniul lui Emil Cioran, care credea în Eminescu și în limba

română, destrămă o diversiune istorică de proporții. De precizat că, totdeauna, în spatele unei minorități uzurpatoare, stă o majoritate de tip imperial sau ideologic. Imperiul bolșevic le-a cumulat pe ambele. Dar în cazul antieminescianismului postdecembrist? De astă dată, ideologia bolșevismului internaționalist a fost înlocuită cu ideologia neomarxismului cultural, de tip struțo-cămilă (o bizară stângă-dreptace), a falsului globalism, numită *political correctness*. Produsă de stânga americană, această stranie ideologie a fost importată și în Uniunea Europeană, ducând la instituirea de legi aberante, precum cea aprobată de Parlamentul francez (12 februarie 2019), conform căreia se elimină din viața publică termenii de mamă și tată, înlocuiți cu părinte I și părinte II (partener I și partener II)! În fața unor asemenea agresiuni împotriva firii, filosoful american William S. Lind avertiza: „Dacă putem da în vileag adevăratele origini și natura corectitudinii politice, vom fi făcut un pas gigantic către abolirea ei.”

Eminescu este perceput, astăzi, de noii ideologi, ca fiind unul dintre obstacolele inexpugnabile împotriva corectitudinii politice. Aceasta pare să fie cauza ultimă, ascunsă, a tuturor idiosincraziilor care-l asaltează. Întrebările repetate ale lui Constantin Cubleșan își pot găsi răspunsul cel mai drept: „de ce atâta ură împotriva lui Eminescu?... Ce rău face el și cui?... De ce trebuie să ne descotorosim cu toții, cu dinadinsul, de el, intrând acum în Europa?...”. „Generoși”, pentru a-și masca „ura”, contestatarii recurg la soluții culturale de soiul substituirii admirației noastre față de Eminescu, cu aceea pentru avangardiști: „Or, în acest caz, a-l așeza pe Tristan Tzara, cu incontestabilele lui merite și calități novatoare, alături sau chiar în locul lui Eminescu, pare o blasfemie atâta vreme cât avangardiștii înșiși, Geo Bogza sau Gellu Naum, Virgil Teodorescu sau Ion Vinea, dar și Ilarie Voronca sau B. Fundoianu ș.a., își recunosc descendența, într-un fel sau altul, din deschiderea oferită în modernitate de Mihai Eminescu”.

Am zăbovit mai mult asupra capitolului introductiv, fiindcă mi s-a părut de lămuritoare importanță pentru destinul eminescianismului. În ce privește analizele propriu-zise, ele sunt, de asemenea, pline de surprize, relevând aspecte nesesizate de alți eminescologi. Criticul subliniază importanța celor aproape șapte ani petrecuți de Eminescu la Cernăuți, rolul central ocupându-l relația specială cu Aron Pumnul, profesorul aflat în anii ultimi ai vieții încheiate în 1866, când adolescentul debutează cu *La mormântul lui Aron Pumnul*. Firește, despre acești ani s-au spus destule, acum se argumentează importanța conjuncturii istorice, în condiții vitrege pentru românii aflați sub stăpânire habsburgică. Relația dintre profesorul ardelean și învățăcel a fost una cu totul specială: „Stabilit la Cernăuți, Aron Pumnul își pune propria locuință în interesul național, găzduind într-una din încăperi o bibliotecă românească, interzisă de autorități ca bibliotecă publică, dar care funcționa, sub îngrijirea câte unui elev, ca principală sursă de lectură și informație pentru copiii români ai gimnaziului” (*Debutul cernăuțean*). Or, în asemenea împrejurări, preferința autorului *Lepturariului* pentru tânărul Eminovici are o îndrituire cu totul aparte, presimțindu-i geniul și aplecarea pentru cultură, din care pricină l-a chemat să locuiască chiar lângă biblioteca de chivernisit, din care Mihai (despre care se știa că scrie poezii și chiar o piesă de teatru) era singurul care citise aproape totul, cum își amintea Teodor V. Ștefanelli (p. 60). Poetul exista deja și crease o atmosferă emulativă de creație, altfel nu se poate explica apariția *Lăcrămioarelor învățăceilor gimnaști la moartea prea-iubitului lor profesoriu Arune Pumnul*. Cu moartea maestrului său, se încheie și stagiul cernăuțean al poetului, urmându-i cel de la Blaj: „Mai mult n-am ce face în Cernăuți. Pumnul nu mai este, a murit...” O investigare strâns legată de discipolatul cernăuțean întreprinde, pentru prima oară în eminescologie, Constantin Cubleșan, analizând poezia

Din străinătate, publicată de Iosif Vulcan în *Familia*, la 15/27 martie 1866. Nostalgia după peisajul descris în poezie s-a convenit a fi cel de la Ipotești. În realitate, observă criticul, ambianța se suprapune doar parțial cu „natala vâlcioară” ipoteșteană, peisajul fiind consonant cu al satului Cuciulata (unde s-a născut Aron Pumnul), la poalele Munților Perșani, din masivul Făgăraș, cu acele cuiburi de vulturi din Vârful Măgura. Mai mult, poezia conține o dorință testamentară, la care nu se putea gândi, pentru sine, un adolescent de cincisprezece ani: „Chiar moartea ce răspânde teroare-n omenire,/ Prin venele vibrânde ghețoasele-i fiori,/ Acolo m-ar adoarme în dulce liniștire,/ În visuri m-ar aduce către nori”. Acestea și alte amănunte conjugate cu starea sufletească duc la concluzia că poema este oglinda ultimilor ani ai existenței lui Aron Pumnul, închinată idealului național al înstrăinatului ajuns la Cernăuți: „Trăirea clipelor de final de viață, a minții înflăcărate de idealul unei revoluții, nu putea fi a altcuiva decât a lui Aron Pumnul. Poezia aceasta se dorea a îndeplini, nu mă îndoiesc, rostul unui soi de rostire testamentară a marelui bărbat, pe care i-o oferea cel mai apropiat și iubit discipol al său. E un exercițiu poetic în care putem întrevădea, dacă vom pătrunde esența verbului eminescian, asumarea de mai târziu a rostirii misionare a unui Andrei Mureșanu, alt revoluționar pașoptist transilvănean...”.

Dar coloana de susținere a analizelor domnului Constantin Cubleșan o constituie amplul studiu *Cezara. Incursiuni în proza literară*. Dacă Mircea Eliade consacra un eseu de o rară profunzime mitului Insulei lui Euthanasius (1943), criticul clujean radiografiază întreaga proză a lui Eminescu (făcând inclusiv trimiteri la poeme, precum *Luceafărul* sau *Povestea magului călător în stele*) sub spectrul imaginarului din nuvela *Cezara*, ajungând și la gândul ontologic din eseu filosofic *Archaeus*. Metoda hermeneutică conlucrează cu un comparatism al nuanțelor (asemănări și diferențe) de cea mai bună calitate. Iată o mostră: „Francesco înțelege dorul copilei

(«Tu vrei să iubești, îi spune el; toată fibra inimei tale tremură la această vioară») și se face mijlocitorul între cei doi, ceea ce Demiurgul refuzase să facă pentru Luceafăr (dar Francesco nu este Demiurgul, nici Ieronim nu este Hyperion. Doar replicile lor efemere în ordinea unui destin uman efemer). De-aici încolo drumul cunoașterii diferă esențial între cei doi eroi împătimiți de viață – Ieronim aici și Hyperion în *Luceafărul*. Dacă cel din urmă va sfârși prin rămânerea lui fixată în locu-i de eternitate, primul, Ieronim, își va urma calea programată a efemerei sale existențe, căutând prin sine ideea echilibrului cosmic, în care el reprezintă calea iubirii pasionale, materiale. Hyperion se-ntorsese, pentru a cunoaște adevărul, călătorind prin cosmos, la clipa genezei pentru a-și... însuși destinul în univers, Ieronim face călătoria pe apele oceanului spre tărâmul edenic al întâilor ființe umane pe pământ, spre a-și înțelege menirea în lume. Diferența e nu numai de atitudine în ordinea firii, ci și de sens existențial al ființării materiale, cosmice”. Și concluzia arcuită între *Sărmanul Dionis*, *Cezara*, *Avatarii faraonului Tlă*, *Geniu pustiu*, *Archaeus*, basmul cult *Făt-Frumos din lacrimă* (fără a fi neglijate prozele de mai mică amploare): „Îndeobște mult mai puțin cunoscută decât creația lirică, epica lui Mihai Eminescu are strălucirea unei opere viziunare, într-un sistem de gândire cosmogonic, ce ar fi trebuit să se împlinească, desigur, ca un edificiu amplu, ca o frescă de dimensiuni monumentale, din care ne-a lăsat multe pagini răslețe”. Nu mă îndoiesc, gândul eminescologic, luminos și stăruitor peste apele nestatornice ale timpului, constituie o dimensiune centrală a personalității lui Constantin Cubleșan.

THEODOR CODEANU

(În *Hyperionice*. Editura Junimea, Iași, 2019)